

Ut dicitur, lapsus est in heresim condempnatam... aneb co (ne)zachytí Libri confirmationum. Rozbor konfirmačních knih pražské diecéze z let 1421–1436*

ONDŘEJ VODIČKA

Výzkumu církevněsprávních poměrů v pražské diecézi za husitských válek a úředním písemnostem vzešlým z činnosti žitavského exilového centra, tzv. žitavské konzistoře, již byl v české medievalistice věnován určitý prostor.¹ Dosud však zmíněné prameny nebyly podrobeny analýze, která by důsledněji objasnila veškeré okolnosti jejich vzniku a zasadila v nich obsažené informace do kontextu politických a vojenských dějin husitské revoluce. Dosavadní syntetické práce o husitství jejich svědectví – zejména konfirmačních knih (dále LC) – mnohdy používaly jako referenční

* Tato studie vznikla v rámci grantového projektu GA15-14758S *Zikmundova strana v husitských Čechách*.

1) Anton FRIND, *Die Kirchengeschichte Böhmens im Allgemeinen und mit besonderer Beziehung auf die jetzige Leitmeritzer Diöcese* III/1. *Die Husitenzeit*, Prag 1872; Václav Vladivoj TOMEK, *Rozdíly v náboženství a v církevním zřízení v Čechách v XV. století*, Časopis Musea království Českého 65, 1891, s. 145–164; František ŠMAHEL, *Pražská církevní provincie ve víru husitské revoluce*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 31/1, 1991, s. 107–115; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Administrace pražské diecéze na sklonku první poloviny 15. století*, tamtéž, s. 117–128; TÁŽ, *Písemnosti církevní správy pražské (arci)diecéze v pozdním středověku*, in: *Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku*, edd. Ivan Hlaváček – Jan Hrdina, Praha 2003 (= Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1999/2; Z pomocných věd historických XV), s. 27–38; Jan HRDINA, *Katolická církevní správa*, in: *Husitské století*, edd. Pavlína Cermanová – Robert Novotný – Pavel Soukup, Praha 2014, s. 254–273; Blanka ZILYNSKÁ, *Kališnická církev*, in: tamtéž, s. 586–605.

rámec pro orientaci v nestabilních a z velké části neznámých konfesních a spolu s tím i mocenských poměrech husitských Čech.² Jelikož se ale nad fungováním exilové církevní správy stále vznášejí množství otazníků, je takové využití těchto pramenů v mnoha případech diskutabilní. Tato studie si klade za cíl přispět ke snaze o nové vyhodnocení jmenovaného pramene. Na základě detailního rozboru LC bude přiblíženo fungování církevní správy z exilového centra. Obrácenou optikou pak bude na základě srovnání obsahu konfirmačních knih se známou mocensko-politickou situací v jednotlivých případech stanoveno, nakolik spolehlivě mohou konfirmační knihy sloužit coby klíč k určování katolíků v husitských Čechách a nakolik je nutno toto pojetí revidovat.

Když se 21. dubna 1421 pražský arcibiskup Konrád z Vechty přihlásil ke čtyřem pražským artikulům, administrátorem pražské diecéze byl jmenován olomoucký biskup Jan Železný.³ Arcibiskupská konzistoř se však z Prahy již v červnu 1420 přesunula do Staré Boleslavi, v lednu 1421 se stěhovala do Roudnice a od února do dubna 1421 sídlila v Litoměřicích. Od dubna 1421 do druhé poloviny třicátých let úřadovala v exilu v Žitavě, která sice z pohledu světské správy patřila k hornoluzickému Šestiměstí, ale z pohledu správy církevní ještě přináležela k pražské diecézi.⁴ Jednání a sporná stání se zde konala na žitavské faře patřící johanitům, či v některém z žitavských domů, kde byli členové kapituly ubytováni. Kancelář vedli generální vikáři Jan Heřmanův z Královic⁵ a Johánek z Dubé.⁶ Jan z Královic zemřel patrně na konci roku 1430 nebo na počátku roku následujícího a jeho místo zaujal doktor dekretů Šimon z Nymburka.⁷ Do Žitavy se spolu s konzistoří přesunula z Prahy i část veřejných notářů, prokurátorů a dalšího přidruženého personálu. Tato skupina čítala přibližně deset osob.⁸

Široká agenda, kterou žitavská konzistoř přes zmenšení území jejího reálného vlivu vyřizovala, za sebou zanechala soubor úředních rukopisů, jejichž vedení více či méně plynule navazovalo na rozvinutou úřední praxi předhusitského období.⁹ Po dvouletém přerušení generální vikáři obnovili zapisování nových beneficiátů

2) Např. František ŠMAHEL, *Husitská revoluce IV. Epilog bouřlivého věku*, Praha 1993, s. 16.

3) Výjimečně se jako administrátoři titulovali i sami generální vikáři. Takové doklady pocházejí z let 1421 a 1431, kdy se patrně čekalo na jmenování olomouckého biskupa administrátorem. Viz LC VIII-X. *Ab anno 1421 usque ad annum 1436*, ed. Josef EMLER, Pragae 1889, s. 5: *Johannes Cralowicz decanus et Johannes de Duba, canonici eccl. Prag. ac administratores in spiritualibus archiepiscopatus Prag.*; tamtéž, s. 163: *Johannes de Duba, administrator etc.*

4) F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce IV*, s. 8.

5) Mistr svobodných umění a bakalář dekretů, 1425–1430 děkan metropolitní kapituly. Antonín PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Pragae 1912, s. 79, č. 513.

6) Od roku 1419 kanovník, v letech 1431–1442 děkan metropolitní kapituly, 1433 arcijáhen bílinský. A. PODLAHA, *Series praepositorum*, s. 83, č. 534.

7) Jan z Královic je naposledy uveden ve funkci 21. listopadu 1430, viz LC VIII-X, s. 163. Šimon z Nymburka byl doktorem dekretů a boleslavským arcijáhnem, viz A. PODLAHA, *Series praepositorum*, s. 83, č. 535.

8) J. HRDINA, *Katolická církevní správa*, s. 257.

9) Celou problematiku shrnula Z. HLEDÍKOVÁ, *Administrace pražské diecéze*, s. 118–119.

do konfirmačních knih (kodexy sign. I-8, I-9).¹⁰ Poslední konfirmační zápisy v sedmé knize před vypuknutím husitské revoluce pocházejí z 21. června 1419 a první zápis v knize osmé byl vyhotoven krátce před 6. červnem 1421. Devátá kniha pak byla dovezena až do roku 1431. Vedení řady erekčních knih bylo přerušeno v roce 1419 a ojedinelé erekční zápisy z dob husitských válek lze nalézt v knihách konfirmačních.¹¹

Spojením předválečných funkcí, a tedy i agend generálních vikářů a oficiála pražské diecéze v rukou představitelů metropolitní kapituly pak vznikl také 21. manuál (sign. IV-9), který zahrnuje kauzy z let 1420–1429,¹² a 22. manuál, tzv. žitavská akta (sign. VI-13),¹³ dobově označený jako *Acta obligatoria coram administratoribus XXII*. Ten zahrnuje smíšenou materii sporů o beneficia a matrimonialia v letech 1427–1434, je v něm však možné narazit i na ojedinelý konfirmační zápis, text přísahy a podobně. Jeho chronologické řazení je do určité míry chaotické. Na předchozí jmenované navazují jednotlivé části dalšího rukopisu „žitavských akt“ (sign. VI-2), který vznikl svázáním několika tematických sešitů a byl veden do počátku padesátých let. Jednou z jeho složek jsou také konfirmační zápisy z let 1431–1436, respektive 1431–1439, většina zápisů v ostatních složkách se týká let 1434–1439.¹⁴

Při posuzování fungování církevní správy pražské diecéze ve válečném období je třeba zohlednit zejména fakt, že reálný dosah moci generálních vikářů neobjímal celé původně jim svěřené území pražské diecéze. Konfirmační knihy sice pokrývají toto území teoreticky téměř celé, nicméně přesun správního centra a složitá bezpečnostní situace v zemi zapříčinily, že knihy věnují pozornost především katolickému severu a západu Čech a bohatým, avšak nedostupným beneficiím v Praze. Pro sledování skutečného vlivu žitavské konzistoře proto daleko lépe poslouží vyhodnocení geografického dosahu „žitavských akt“, která přece jen ve větší míře obsahují agendu s reálným dopadem v dotčené lokalitě.

Plánek ukazuje, že pozornost konzistoře v agendě „žitavských akt“ se omezovala většinou jen na sever Čech a Žitavsko. Kauzami, jejichž předmět ležel dále než přibližně 60–70 kilometrů, se generální vikáři zabývali spíše vzácně. Další indicii ke zjištění skutečného dosahu jejich moci poskytuje například listina Jana Železného z roku 1426 ohledně výběru podýmného, kterou adresuje „všem děkanům a plebánům [...] a zejména pánům děkanům kladskému, broumovskému, žitavskému, jablonskému, kadaňskému, loketskému, tepelskému, plzeňskému, klatovskému

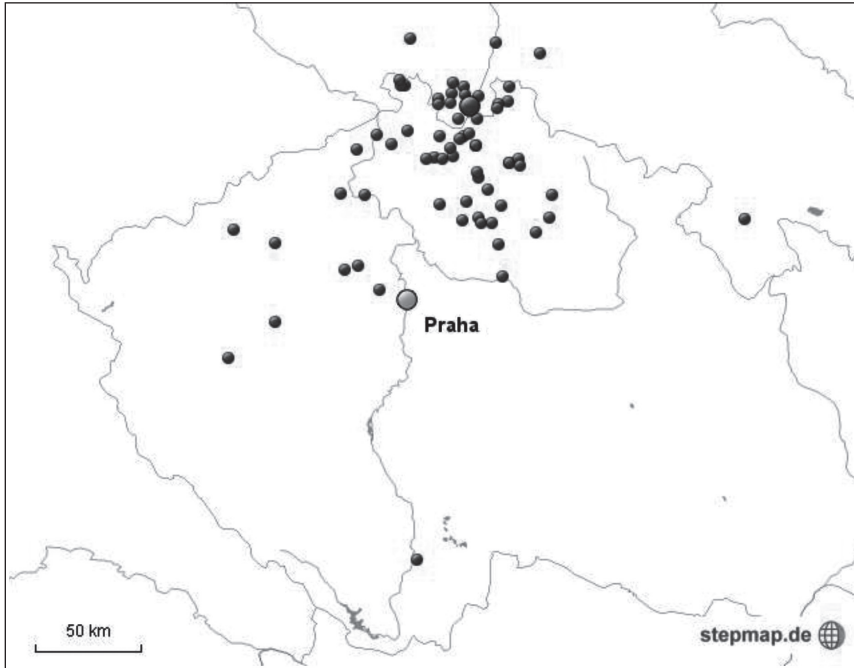
10) Archiv Pražského hradu, Archiv metropolitní kapituly u sv. Víta (dále APH AMKV), sign. I-8, I-9. Antonín PODLAHA, *Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur*, Pragae 1923, s. 3, č. 7 a 8.

11) Viz např. LC VIII-X, s. 32–35, 179, 263.

12) APH AMKV, sign. IV-9. A. PODLAHA, *Catalogus codicum manu scriptorum*, s. 18–19, č. 43. Záznamy byly otištěny v edici *Soudní akta konsistoře Pražské / Acta judiciaria consistorii Pragensis* (dále AJCP) VII. 1420–1424 a *Dotatky*, ed. Ferdinand TADRA, Praha 1901, s. 1–151.

13) APH AMKV, sign. VI-13. A. PODLAHA, *Catalogus codicum manu scriptorum*, s. 126, č. 67.

14) APH AMKV, sign. VI-2. A. PODLAHA, *Catalogus codicum manu scriptorum*, s. 24–25, č. 56.

Obr. Geografický dosah „žitavských aktů“

a rakovnickému a dalším, ke kterým toto doputuje.¹⁵ Tím vlastně vyjmenoval pás děkanátů při severní hranici pražské diecéze, s nimiž byla žitavská konzistoř ve spojení a ve kterých asi existovala reálná šance na získání požadované dávky.

Z mnoha zmínek lze dovozovat, nakolik byla církevní správa v pražské diecézi za husitských válek dezintegrována a jakým způsobem její aktéři reagovali na neustále se měnící podmínky jejího výkonu. Držitelé dokumentů, jež byly za normálních podmínek určeny k okamžitému použití, mohli na jejich uplatnění čekat i dlouhé roky. Například prezentační listinu ke kostelu ve Zlonicích, kterou kancelář krále Zikmunda vystavila v roce 1422, její držitel Štěpán z Teplé uplatnil až roku 1434.¹⁶ Jiné dokumenty byly vydávány pro případ, že by snad v budoucnosti mohly nastat vhodné podmínky pro jejich aplikaci. Takto byla v dubnu 1425 titulárně vydána *cri-da*¹⁷ Martinovi ze Svěradic k oltáři sv. Michala ve farním kostele v Klatovech, pokud by na něj předchozí obročník rezignoval před plzeňským farářem a pokud by

15) LC VIII–X, s. 213–214: *universis et singulis decanis et plebanis [...] et signanter dominis decanis Glacensi, Brumoviensi, Zitaviensi, Jablonensi, Cadanensi, Cubitensi, Teplensi, Plznensi, Glathoviensi et Raconicensi ac aliis, ad quos presentes pervenerint...*

16) Tamtéž, s. 261: *Item exhibita fuit presentacio ad eccl. in Zlonicz pro parte d. Stephani, presbiteri de Tepla, per d. Sigismundum, regem Bohemie, ad eandem presentati, per mortem [...] tunc vac. Cuius data fuit a. D. 1422...*

17) Tj. listina oznamující úmysl generálních vikářů obsadit uvolněné beneficium jejím příjemcem. Patrně určovala také termín, do kterého bylo možno proti tomuto obsazení podat formální protest.

Martina patron oltáře prezentoval.¹⁸ Patrony v tomto případě byli katoličtí exulanti z Klatov v Plzni, jako tomu bylo v případě prezentace z prosince téhož roku k oltáři sv. Mikuláše v témže kostele. Podací právo v tomto případě drželo patnáct „měšťanů z Klatov, přebývajících nyní v Plzni“.¹⁹ Mnohdy je ze zápisů evidentní, že generální vikáři neměli příliš jasnou představu o tom, co se vlastně v zákoutích jim svěřené diecéze dělo. Takový pocit vzbuzuje například zápis z března 1424 ohledně kostela ve Zbirohu, podle jehož znění původní držitel benefícia „svobodně rezignoval, protože – jak [nám] bylo řečeno – propadl prokleté herezi“.²⁰ Ještě větší rozpaky vyvolává zápis týkající se kostela v Chlumci z října 1426. Podle něj byla novému držiteli, knězi Pavlovi, vydána *criida* pro případ, že by dosavadní plebán chtěl rezignovat na svou funkci před plebánem v Chabrovicích. Nového klerika „údajně“ prezentovali jmenovaní patroni, místní vladykové. V závěru zápisu stojí dovětek, že pokud by dosavadní plebán odmítl rezignovat, uděluje se Pavlovi alespoň *cura animarum* a je jmenován plebánovým pomocníkem.²¹

Složitá situace se promítla rovněž do zásobování farností posvátnými oleji. Z března 1422 se v konfirmační knize dochovala zmínka, že některé lokality na severu diecéze byly zásobeny svátostmi pomocí posílů, kteří pravidelně docházeli do Žitavy (zde konkrétně se jedná o oblast Kadaně).²² Z března 1426 se dochovala zmínka o tomtéž, konkrétně že kněz Vavřinec prezentovaný ke kostelu ve Stvolínkách doplatí svůj dluh, „až pošle pro svátosti.“²³ Tachovští se patrně vzhledem k poloze města v téže době obrátili na řezenského biskupa listem, v němž jej informovali, že jejich kněží je ze dne na den opustili a zanechali je ve svízelné situaci pouze s jednou jedinou hostií. Představitelé města biskupa prosili o radu a pomoc, jakož i o zásobování křížmem a olejem nemocných.²⁴

18) LC VIII-X, s. 99: *per liber[am] resign[acionem] Petri Sczekna, clerici de Cralovicz Prag. [dioc.] ult[imi] rect[oris], si eam ad manus d. plebani de Plzna Nova fecerit, vacans, et si per patronum ipsius altaris dictus Martinus presentabitur.* Je otázkou, zda tento doklad implikuje možnost vykonání prezentace ústně a mimo kancelář konzistoře, např. ve jmenované Plzni.

19) Tamtéž, s. 110: *ad present. [...] civium de Glathovia nunc in Nova Plzna moram trahencium, patronorum.*

20) Tamtéž, s. 73: *per liberam resign. Johannes ultimi rectoris factam et pro eo, quod dictus Johannes plebanus similiter, ut dicitur, lapsus est in heresim condempnatam, vacantem...*

21) Tamtéž, s. 122: *data est criida d. Paulo, capellano de Gersperg, ad eccl. paroch. in Chlumez, per liber[am] resign[acionem] d. Thome ult[imi] rect[oris] eiusdem coram d[omino] plebano in Chabrovicz faciendam vac[antem], si ipsam facere voluerit, ad present[acionem], ut dicitur, famosorum Nicolai Rywnicz et Elzcze, sororis germane ipsius ibid[em] in Chlumez ac Rudigeri de Gersperg patronorum. Exec. pleb[anus] in Chabrovicz predictus, alias si non resignaverit sponte, data est eidem Paulo cura animarum et in coadiutorem ipsius Thome.*

22) Tamtéž, s. 10: *Tenetur dare 40 grss. in festo Pasche sub pena excommunicacionis per nuncium, qui veniet pro sacramentis.*

23) Tamtéž, s. 203: *et residuum tenetur solvere, postquam direxerit pro sacramentis.*

24) *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges I. Von den Jahren 1419-1428*, ed. František PALACKÝ, Prag 1873, s. 442-443, č. 395: *wann uns unserer pfarrer beyde gelichs ein als der ander in dem ellend gelassen haben, und nemlicher der lezte des Wenczel Guldens sun, der hat uns in solicher masse lassen, daz er uns kein Sacrament gelassen hat in der kirchen, weder das Sacrament des heyligen Chreszms noch der heyligen Ölung, ausgenommen er hat uns gelassen ein hostiam und nicht mer. [...] und welle uns noch fürsehen und bedencken gnädiglichen mit dem heyligen Sacrament...*

Praxe obsazování beneficí v předhusitském období běžně sestávala z prezentace (navržení nového duchovního patronem benefícia),²⁵ udělení *cridy*, proklamace obsazení exekutorem (veřejné ohlášení vůle generálních vikářů k obsazení volného benefícia držitelem jiného benefícia v blízkosti), konfirmace (potvrzení obsazení, udělení konfirmační listiny, případně i zápis do konfirmační knihy) a exekuce (uvezení nového držitele k jeho beneficiu exekutorem, nejčastěji předáním klíčů).²⁶ Vzhledem ke složitosti situace byl tento postup za husitských válek většinou zjednodušen. List veřejného notáře v Žitavě Pavla z Holubic z dubna 1436 dokládá obsazení jistého nižšího benefícia v žitavském farním kostele, které sestávalo pouze z prezentace a konfirmace.²⁷ Podobně jako při exilových volbách opatů a převorů, i při titulárním obsazování kanonikátů se na bezpečném místě mohla sejít jen část komunity, která hlasovala na základě plné moci i jménem nepřítomných. Taková situace nastala například v srpnu roku 1435, když se ve Vídni v kapli sv. Petra sešlo sedm kanovníků pražské katedrální kapituly a zvolilo i jménem dalších osmi nepřítomných svým proboštem Mikuláše Jindřichova z Prahy, jelikož dosavadní probošt Pavel z Miličina se stal olomouckým biskupem. V listině je obsažena i formulace, že všichni případní oslovení církevní hodnostáři mají nového probošta do tří dnů od vznesení požadavku dosadit do reálné držby benefícia a z pověření generálních vikářů zakročit proti případným odpůrcům, protože vikáři samotní „kvůli evidentním nebezpečím a z dalších důvodů nemohou a nechtějí přikročit k tomuto dosažení.“²⁸ Toto ustanovení dokládá, že bezpečnostní situace v této době ještě nebyla

25) Prezentace byla většinou prováděna písemně. Kopie české presentační listiny Zbyňka Zajíce z Házmburka a Jindřicha z Duban z roku 1432 je zanesena do deváté konfirmační knihy, viz LC VIII–X, s. 187–188. Výjimečně ale mohlo docházet i k osobním prezentacím. Např. 3. 11. 1422 prezentoval Albert Kamerer, pražský exulant, ke kostelu sv. Mikuláše na Kuřim trhu *vive vocis oraculo*, viz AJCP VII, s. 46, č. 125.

26) Notářský instrument popisující předání benefícia jeho novému držiteli uvedli Roman LAVIČKA – Robert ŠIMŮNEK, *Páni z Rožmberka 1250–1520. Jižní Čechy ve středověku. Kulturněhistorický obraz šlechtického domínia ve středověkých Čechách*, Praha 2011, s. 148. Další případ investitury nového plebána, tentokrát symbolicky stvrzený předáním klobouku, analyzoval Jan HRDINA, *O klobouku, klericích a patronovi. Netradiční forma prezentace plebána k farnímu beneficiu pražské diecéze na počátku 15. století*, in: Církevní topografie a farní síť pražské církevní provincie v pozdním středověku, edd. Jan Hrdina – Blanka Zilynská, Praha 2007 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 8), s. 199–207. Postup od prezentace ke konfirmaci popsaly na více místech Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Arcibiskupství a písemná kultura ve středověku*, in: *Pražské arcibiskupství 1344–1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*, edd. Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc, Praha 1994, s. 71–84; TÁŽ, *Písemnosti církevní správy*; Blanka ZILYNSKÁ, „*Vestre reverendissimi paternitati duximus presentandum*.“ *Role a podoba písemnosti při obsazování církevních beneficí ve středověku*, in: *Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním*, edd. Zdeněk Hojda – Hana Pátková, Praha 2008, s. 105–119.

27) Archiv Národního muzea (Praha), Muzejní diplomatář, sub dato 25. 4. 1436: *et, ut credo, quod omni die nuncius ad vos et ad dominum legatum pro confirmatione cum presentacione veniet*.

28) *Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen II. 1420–1480*, edd. Valentin SCHMIDT – Alois PICHA, Prag 1910 (= *Städte- und Urkundenbücher aus Böhmen* 6), s. 29–32, č. 117, zde s. 31: *Ceterum cum ad executionem ultiorum premissorum propter evidencia pericula et ex aliis causis procedere non possimus nec valeamus, ideo universis et singulis dominis abbatibus, prepositis, prioribus, decanis, archidiaconis, scolasticis, custodibus, plebanis, viceplebanis ecclesiarum quoque et capellarum rectoribus ac notaribus publicis per civitatem, diocesim ac provinciam Pragensem constitutis, ad quos presentes pervenerint vel qui presentibus fueritis requisiti seu fuerit requisitus, committimus presentibus ac in virtute sancte obediencie et sub excommunicationis pena districte percipiendo mandamus, quatenus infra*

stabilní, ale také již předznamenává postupnou změnu poměrů a blížící se pokus o restauraci katolické církve v Čechách.

Přijetí rezignace dosavadního držitele benefícia mohlo být svěřeno do rukou exekutora, ať už jím byl místní děkan (např. v dubnu 1427 v Lomnici – exekutorem byl loketský děkan, plebán v Sokolově;²⁹ v březnu 1432 v Hynčici – roli exekutora plnil děkan kladský, farář ve vsi Grafenort³⁰) nebo jiný plebán v okolí (např. v dubnu 1426 ve Vojenicích – exekutorem byl plebán ve Zvíkovci³¹). Jindy nebyl příjemce rezignace znám a jeho určení bylo v zápise vynecháno pro pozdější doplnění.³² V některých případech mohla být rezignace složena do rukou patrona benefícia (např. v květnu 1430 v Tuchomyšli).³³ Ve výjimečných případech ale mohla generálním vikářům přijít pouze nepotvrzená informace (*ut dicitur*), že rezignace proběhla před šlechticem, který ani nebyl patronem daného benefícia (např. v srpnu 1425 v Chmelištně).³⁴ Rezignace mohla být také složena „před veřejným notářem a důvěryhodnými svědky“ (v červenci 1427 v Radkóvě),³⁵ nebo jen „před jistými plebány“ s dodatečným potvrzením generálních vikářů (v květnu 1435 v Sobotce).³⁶ Ztrátu kontroly nad velkou částí diecéze pak nejlépe vykresluje případ mosteckého farního kostela Panny Marie ze srpna 1427, na nějž proběhla rezignace „svobodným odchodem, jak se nám doneslo“.³⁷ V roce 1436 naopak písař zaznamenal, že dosavadní oltářník v Kladské Bystřici na beneficium rezignoval „údajně do rukou [generálních] vikářů“, kteří se tou dobou již zdržovali v Praze.³⁸

Crida bývala v předhusitské době vyhlašována (proklamována) v lokalitě benefícia. V případě venkovských farních kostelů tak zpravidla činil pověřený klerik, většinou děkan či jiný nedaleko sídlící farář. Dělo se tak z toho důvodu, aby proti tomuto úmyslu mohly být závčas vneseny námitky. Teprve po uplynutí stanovené doby mohl být proces obsazování obročí dokončen exekucí, tedy uvedením nového držitele benefícia do jeho reálné držby.

tres dies a vestra requisicione continue computandos, postquam per eundem dominum prepositum aut pro parte ipsius requisiti fueritis, ipsum vel procuratorem suum in corporalem et realem possessionem dicte prepositure iurumque et pertinencium ipsius inducatis et defendatis inductum, contradictores quoslibet et rebelles conspescendo nostra auctoritate ecclesiasticam per censuram.

29) LC VIII-X, s. 127: *per resign[acionem] liber[am] [...] in manibus decani Cubitensis faciendam vac[antem] [...] Exec. pleb. in Falknaw, decanus Cubitensis.*

30) Tamtéž, s. 177: *Exec. decanus Glacensis pleb. in Arnoldivilla, quod recepta resignacione confirmet.*

31) Tamtéž, s. 115: *per liber[am] resign[acionem] [...] ult. rect. in manibus plebani in Zwyekowicz faciendam vac[antem] [...] Exec. pleb. in Zwyekowicz.*

32) Tamtéž, s. 130: *per liber. resign. d. Blazkonis in manibus d. [deest in codice] plebani in [deest in codice] faciendam vac.*

33) Tamtéž, s. 157: *data est crida [...] ad eccl. paroch. S. Martini in Schonfelt alias Tuchomysl, per liberam resign[acionem] d. Jacobi ult. rect. in manibus Rudigeri de Polenczk residentis in castro Geyersperg factam vac., ad present. ipsius Rudigeri.*

34) Tamtéž, s. 104: *per resign[acionem], ut dicitur; d[omini] Georgii ult[imi] rect[oris] eiusdem ad manus nobilis d[omini] Alssonis de Holicz residentis in castro Hradek factam...*

35) Tamtéž, s. 131-132: *per liber[am] resign[acionem] [...] coram notario publico et testibus fide dignis factam vac[antem]...*

36) Tamtéž, s. 247: *per resignac. [...] ult. rect. coram certis plebanis factam et per dominos approbatam [vacantem]...*

37) Tamtéž, s. 132: *per liberum recessum, ut dicitur, [...] vac[antem]...*

38) Tamtéž, 262-263: *per liberam resign[acionem] [...] factam, ut dicitur, in manus dd. vicariorum.*

I tento postup musel být v době husitských válek upravován podle aktuální bezpečnostní situace. Proklamace nejednou proběhla přímo v Žitavě při exilové konzistoři generálních vikářů. Takové případy se většinou týkaly zcela nedostupných, husity ovládaných či v blízkosti husitských opěrných bodů ležících lokalit (např. Praha, Stará Boleslav, Postoloprty, Lužec nad Vltavou).³⁹ V případech, kdy se beneficium nenacházelo přímo v husitské moci, ale přesto nebylo bezpečné či praktické provádět proklamaci na místě, bývaly k tomuto účelu určovány (v rámci možnosti) nedaleké katolické opěrné body. Pravděpodobně nebylo bez významu, že takové lokality rovněž plnily funkci lokálních center katolické informační sítě. V některých případech je také výslovně uvedeno, že oznámení se má odbyt v neděli nebo jiný svátek v průběhu slavnostních mší – tedy v momentě, kdy je v kostele nejvíce farníků. Proklamace týkající se kostelů v západních Čechách se někdy odbyvaly v Plzni,⁴⁰ v kladském děkanátu to v době husitských spanilých jízd bývalo Kladsko.⁴¹ V říjnu 1428 bylo obsazení kostela v Lašovicích oznámeno v hradní kapli na Zvíkově.⁴² V některých případech však podobně jasnou souvislost vystopovat nelze a z dnešního pohledu již vzhledem k absenci znalostí o aktuálních lokálních bezpečnostních poměrech není možno odhadnout, co k pověření konkrétního klerika proklamací vedlo. Například v květnu 1429 byl pověřen plebán ze Samšiny, aby ve farním kostele v Bzí oznámil *cridu* ohledně titulárního obsazení kostela v Kováni.⁴³ Vzácně se ale objevují i případy, kdy bylo pro neznalost situace vyřízení proklamace ponecháno plně v rukou místních aktérů. Například potvrzení nového opata benediktinského konventu v Kladrubech měl v Horšově Týně o svátku mezi mšemi oznámit arcijáhen, beneficiální vikář, jejich prokurátor nebo kdokoliv tím pověřený – „pokud tak již ovšem neučinil někdo jiný dříve“.⁴⁴ *Crida* mohla být

39) Tamtéž, s. 26: *Nos cridam per dominum [...] plebanum eccl. in Zitavia aut ipsius vicesgerentem de dicta presentacione in eadem eccl. Zitaviensi fieri fecimus, cum ad ecclesiam S. Nicolai pretactam hacvice securus non pateat accessus propter tyrannidem Wiklefistarum et Hussitarum, diem certam omnibus, qui se dicte presentacionem opponere vellent, pro termino peremptorio statutentes.* Tamtéž, s. 94: *cridam seu proclamacionem in loco, ubi pro tunc ad causas audiendum et iura redendum pro tribunali sedere et officium in spiritualibus exercere consuevimus, et signanter in eccl. paroch. in Zitavia Prag. dioc., cum ad dictam eccl. Boleslaviensem propter tyrannidem Wiklefistarum et Hussitarum non pateat securus accessus...* Tamtéž, s. 145–146: *Nos vero visis litteris super premisis omnibus, cridam seu proclamacionem in loco nostre habitacionis, cum ad dictum monasterium hac vice non pateat securus accessus ex causis diversis, de dicta eleccione publice festivo die populi multitudine astante fieri procuravimus diem certam omnibus, qui se dicte eleccioni opponere vellent, pro termino peremptorio statutentes.* Tamtéž, s. 194: *ad proclamacionem plebani executoris in Zittawia.*

40) Např. tamtéž, s. 125: *Deputatus eidem pro executore magister Constantinus, plebanus in Costellecz, quod faciat cridam in Plzna.*

41) Tamtéž, s. 146: *Exec. decanus Glacensis, plebanus in Arnoldivilla, quod faciat proclamacionem in eccl. Glacensi, quia ad eccl. in Rengerssdorff non patet securus accessus.*

42) Tamtéž, s. 142: *Exec. pleb. in Osslaw, quia tutus non patet accessus, quod in capella castri Zwyekow cridam faciat.*

43) Tamtéž, s. 149: *Exec. pleb. in Sampsyna, quod in eccl. in Bzye faciat cridam, quia tutus accessus non patet ad eccl. in Kowan.*

44) Tamtéž, s. 244: *mandamus, quatinus uno die dominico aut alio festivo vel feriato quocunque post presencium requisicionem prefatum monasterium Cladrubense infra missarum solempnia per vos aut procuratorem vestrum vel cui commiseritis cridam seu proclamacionem de dicta eleccione, si prius facta non existit, faciatis...*

udělena také podmíněčně. V dubnu 1430 takto dostal *cridu* ke kostelu v Radčicích nedaleko Mostu student Mikuláš, který měl být exekutorem (plebánem v Jeníkově) ohlášen poté, co se prokáže potvrzením o vysvěcení.⁴⁵

Ustanovení exekutora k jednotlivým konfirmačním aktům ve válečných letech podléhalo nutnosti pružně reagovat na bezpečnostní situaci. Proto bylo někdy v zápise například uvedeno, že exekutorem bude určitý plebán, „nebo kdo o to bude požádán“,⁴⁶ případně plebán „či jeho zástupci“⁴⁷. Také mohli být určeni dva exekutoři, z nichž byl pak na místě vybrán jeden.⁴⁸ Jindy byl exekutor zároveň pověřen, aby přijal rezignaci předchozího držitele benefícia.⁴⁹ V jednom případě byli při vzájemné permutaci beneficií kněží pověřeni, aby se ke svým novým beneficiím uvedli navzájem.⁵⁰ Provedení exekuce mohlo být také pro jistotu podmíněno předložením prezentační listiny.⁵¹ Někdy nebyl exekutor ani stanoven a zápis končil například neurčitým oznámením, že „exekuce probíhá“.⁵² V několika případech z počátku třicátých let se také objevují formule, které pověřují jakéhokoliv církevního hodnostáře, aby nového držitele uvedl k jeho beneficiu.⁵³ V zápise o kostele ve Vřeskovících, jenž je datován červencem 1426, ale nachází se na samém konci poslední konfirmační knihy, se nalézá stručný návod, jak se má provést exekuce, když nebylo jisté, zda je možný bezpečný přístup k beneficiu: pokud přístup bude možný, pak osobně na místě, pokud ne, pak ve svém kostele v neděli nebo ve svátek alespoň oznámit prezentaci a *cridu*.⁵⁴

Z válečných dob je evidováno značné množství „nereálných“ konfirmačních zápisů (a suplik⁵⁵) k beneficiím, která se nacházela mimo katolickou sféru vlivu. Některá z nich mohla být trvale obsazena husitským knězem, jiná vypálená a zpustlá. Jak již

45) Tamtéž, s. 156: *data est crida Nicolao, scolari de villa Hayn, ad eccl. in Reczicz, [...] postquam docuerit se clericum ordinatum coram plebano in Jenykow executore...*

46) Tamtéž, s. 108: *Exec. pleb. in Swin vel qui fuerit requisitus.*

47) Tamtéž, s. 116: *Quare vobis d. plebano eccl. in Luticz aut vestras vices gerenti mandamus, quatinus prefatum d[ominum] [...] aut ipsius procuratorem legitimum in corporalem et realem possessionem dicte eccl. inducatis etc.*

48) Tamtéž, s. 153: *Executores plebani in Czysta et in Kozlano, quis ipsorum fuerit requisitus.*

49) Tamtéž, s. 118: *Exec. decanus Glacensis, plebanus in Ekhardivilla, qui recipiet resignacionem.* Další příklady viz výše, pozn. 30–32.

50) Tamtéž, s. 237: *Et fuit commissum, ut unus alterum inducant.*

51) Tamtéž, s. 134: *Exec. pleb. in Strassicz, si docebit coram ipso executore de presentacione.*

52) Tamtéž, s. 176: *In execucionis processu.*

53) Tamtéž, s. 162–163: *Ceterum cum ad execucionem ulteriorem aliis arduis prepediti negociis et propter discrimina et viarum pericula procedere non valeamus, ideo vobis dd. decanis, plebanis et viceplebanis, ecclesiarum et capellarum rectoribus per civitatem et dioc. Prag. constitutis etc. sub pena excomm. mandamus, quatinus premissa prenominatis dd. decano et capitulo ac censitis ac aliis, quorum interest, intiment prefatum Casparem vel eius procuratorem in corporalem et realem possessionem dicti altaris etc. inducant et defendant inductum etc.*

54) Tamtéž, s. 265: *ideo vobis d. plebano eccl. in Tachovia aut vestras vices gerenti mandamus, quatinus accedentes personaliter dictam eccl. in Wrzescovicz, si tutus patet ad eam accessus, alias in ecclesia vestra uno die dominico aut alio festivo infra missarum sollennia de huiusmodi presentacione et persona presentata cridam sive proclamacionem faciatis etc....*

55) Tuto problematiku shrnul Aleš POŘÍZKA, *Papežský finanční archiv a platby služeb ze zemí České koruny za Martina V. a Evžena IV.*, in: *Pater familias. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Ivana Hlaváčka*, edd. Jan Hrdina – Eva Doležalová – Jan Kahuda, Praha 2002, s. 401–419.

bylo zmíněno, v takových případech byly povinnosti exekutora redukovány na pouhou proklamaci titulárního obsazení. Není ani jisté, zda musel exekutor své vlastní beneficium vždy nutně reálně držet, přestože tomu tak ve většině případů asi bylo a šlo zpravidla o držitele „chráněného“ beneficia (uvnitř městských či hradebních zdí, popř. v jejich těsné blízkosti). Ke konfirmačním zápisům nereálných obsazení byla většinou připojena formule o nedostupnosti lokality: „Exekutor v [název lokality], jelikož bezpečný přístup k [název lokality] není možný kvůli husitům.“⁵⁶ Tyto přípisky se začínají objevovat až v zápisech v deváté konfirmační knize, vedené od května 1424. Neznamenají však nutně, že beneficium bylo obsazeno či vypáleno až v době vyhotovení zápisu. Například fara v Mnichově Hradišti byla husity pravděpodobně ovládnuta daleko dříve (klášter byl vypálen již 30. dubna 1420⁵⁷), ale zápis obsahující danou formuli vznikl až v roce 1431.⁵⁸

Jakou motivaci a jaký účinek mělo provádění nereálných konfirmací k nedosažitelným beneficiím? Čí iniciativa to byla? Jakou roli zde sehrávali patroni? František Šmahel je toho názoru, že podnět vycházel ze strany kléru. Podle něj si „tuto eventualitu (definitivní ztrátu beneficia) jejich bývalí držitelé nebo zájemci o ně (dobyta beneficia) nepřipouštěli a pro všechny případy se snažili vlastní nároky obhájit cestou církevního práva.“⁵⁹ S tímto názorem nelze než souhlasit, jelikož jej mnohé doklady podporují. Například žádost Pavla Toška ze Slaného z července 1419 o papežskou dispensi umožňující současnou držbu kostelů ve Steinkirchenu v pasovské diecézi a v (momentálně nepřístupné) Bosni poté, co opět nabude reálné držby tohoto kostela, dokládá, že motivací byla skutečně naděje na návrat starých pořádků a snaha pojistit si možný budoucí příjem. V žádosti je jako formální důvod uvedeno, že je podána, „aby řečení husitští zloději a patroni ze své nestydatosti nezískali prospěch“.⁶⁰ V únoru 1425 byla konfirmace děkana kolegiátního kostela

56) *Executor in [...] quia tutus accessus ad [...] non patet propter Wiclefistas.*

57) František ŠMAHEL, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, Praha 1993, s. 39.

58) LC VIII–X, s. 176. Je docela dobře možné, že držitel beneficia odešel v roce 1420 do exilu a tam zemřel až roku 1431, ovšem pro nedostatek pramenů to nelze potvrdit. Michal Řezníček z těchto formulí přímo odvozuje, kam ve kterém momentě dospěla husitská ofenziva. Tento postup však nelze používat bez zkoumání situace v jiných pramenech, neboť by sám o sobě mohl být zavádějící. Michal ŘEZNIČEK, *Církevní správa v turnovském děkanátu ve světle patronátních poměrů*, in: *Gotické umění a jeho historické souvislosti III. Sborník grantového projektu Gotika v severních Čechách*, edd. Jaromír Homolka et al., Ústí nad Labem 2004 (= Ústecký sborník historický 2004), s. 115–123, zde s. 122.

59) F. ŠMAHEL, *Pražská církevní provincie*, s. 108. Shodně Petr ELBEL, *Kapitoly z dějin katolické církevní správy na Moravě v době husitské (1408–1457)*, disertační práce obhájená na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, Brno 2007 (dostupné online z http://is.muni.cz/th/11148/ff_d [cit. 2015-01-22]), s. 212.

60) MVB VII/1. *1417–1422*, ed. Jaroslav ERŠIL, Pragae 1996, s. 209–210, č. 472: *ne dicti Hussite spoliatores et patroni de malicia eorum gloriam reportarent...* Pavel Tošek pocházel z Tostu u Gliwice v Polsku a pravděpodobně od roku 1392 studoval na pražské právnické univerzitě, kde snad později získal bakalářský titul. V letech 1404–1407 působil jako registrátor v kanceláři krále Václava IV. a později také v kanceláři Zikmunda Lucemburského, kde se roku 1417 stal protonotářem. Viz Ivan HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie*, Stuttgart 1970 (= *Schriften der MGH* 23), s. 318; Erich FORSTREITER, *Die deutsche Reichskanzlei und deren Nebenzweige Kaiser Sigmund's von Luxemburg (Das Kanzleipersonal und dessen Organisation). Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Reichskanzlei im späteren Mittelalter*, disertační práce obhájená na Universität Wien, Wien 1924, s. 133–135, 141.

ve Staré Boleslavi, „jehož budova a zázemí byly zničeny kvůli nestydatosti proradných heretiků,“ odůvodněna tím, že kostel v budoucnu „může být díky přízni svých mnohých přátel a podporovatelů brzy obnoven.“⁶¹ V březnu 1435 byly konfirmace ke kanonikátu v pražské katedrále a bechyňskému arcijáhenství zdůvodněny tím, že generální vikáři si nepřejí, „aby bylo právo děkana a kapituly odebráno“, respektive „aby prezentační právo nepřešlo na vyšší instanci“.⁶² Ve výjimečných případech mohlo být celé beneficium (oltář) přemístěno z nezabezpečené lokality do zabezpečené. V prosinci 1436 takto byl na přání patronů přemístěn oltář Těla Páně ze zničeného Radkówa do Kladska k oltáři svatých Václava a Vojtěcha.⁶³

Během zkoumaného období se nezřídka stávalo, že patronátní právo k beneficium přešlo z rukou husitských do rukou katolických patronů. Jakým způsobem či právním mechanismem byly takovéto situace ošetřeny? Obecně lze předpokládat, že podobně jako v jiných situacích i v případě odnímání patronátního práva mohla být církevní správa inspirována úkony správy světské, která podobné kroky za husitských válek rovněž prováděla.⁶⁴ Například v červenci 1423 král Zikmund udělil dědictví po „protivníkovi církve a krále“, Hynkovi z Rychnova, Půtovi z Častolovic.⁶⁵ Podobně v lednu roku 1426 král Zikmund odňal dědičné majetky v Želivi, Ledči (nad Sázavou) a Kozojedech po smrti jakési osoby kvůli její příslušnosti k „viklefské herezi“ a udělil je opět Půtovi z Častolovic.⁶⁶

Některé případy zaznamenané v konfirmačních knihách z husitského období změnu patronátu bez vysvětlení konstatují. Například k farnímu kostelu v Bosni, od něhož byl katolický plebán⁶⁷ vyhnán husitskými pány z Valečova, napříště titulárního faráře prezentoval Mikuláš Zajíc z Házmburka na Kosti.⁶⁸ Konfirmační knihy však v několika případech zmiňují také konkrétní postup, který generální vikáři v žitavském exilu pro odejmutí patronátu používali. Konfirmace kanovníka pražské katedrální kapituly Bartoloměje z Litoměřic k farnímu kostelu v Řisutech z 3. srpna 1422 uvádí jako patrona Marka, oltářníka v pražské katedrále, jelikož „abatyše od Sv. Ducha v Praze přísluší k viklefstům a husitům a neprezentovala“ nového klerika.⁶⁹

61) LC VIII-X, s. 93: *eccl[esiam] Boleslaviensem, que est in suis structuris et edificis ex malicia perfidorum hereticorum demolita et destructa, posse ex favore nonnullorum amicorum et fautorum suorum cicius reformari...*

62) Tamtéž, s. 242: *nolentes privari decanum et capitulum iure...*; tamtéž, s. 243: *ne ipsius [archidiaconus Bechinensis] collatio ad superiorem devoluatur...*

63) Tamtéž, s. 263: *facta est translatio altaris Corporis Christi in Wunschilburg unicum censibus et redditibus domino Valentino, rectori eiusdem altaris, propter desolacionem opidi predicti ad altare SS. Wenceslai et Adalberti ac aliorum patronorum situm in eccl[esiam] paroch[ialem] in Glacz ad petitionem Gabrielis et Georgii patronorum et predicti d. Valentini, rectoris eiusdem altaris, cum crida et confirmatione.*

64) Na stejný komunikační princip v případě prohlášení o zamýšlené konfirmaci klerika v okolních kostelích a proklamace odúmrťe upozornila Z. HLEDÍKOVÁ, *Písemnosti církevní správy*, s. 31.

65) *Zbytky register králův římských a českých z let 1361-1480*, ed. August SEDLÁČEK, Praha 1914, s. 171, č. 1236; AČ II, ed. František PALACKÝ, Praha 1842, s. 445, č. 491.

66) AČ III, ed. František PALACKÝ, Praha 1844, s. 497, č. 238.

67) Výše zmíněný Pavel Tošek ze Slaného, viz pozn. 60.

68) MVB VII/1, s. 209-210, č. 472; LC VIII-X, s. 58-59.

69) LC VIII-X, s. 19: *ad present. d. Marci, altaris S. Laurencii in eccl. Prag., et eciam ex provisione ordinaria ex eo, quia abbatissa S. Spiritus in Praga adheret Wiklefstis et Hussitis et non presentavit.*

Příklad z listopadu téhož roku, jenž se týká kostela sv. Mikuláše na Kuřím trhu v Praze, zmiňuje lhůtu, která byla pro podání nového klerika k vakantnímu beneficiu stanovena. Albert Kamerer (*Camerer*), měšťan Starého Města pražského, generálním vikářům vyznal, že on a jeho příbuzní jsou patrony tohoto kostela, jehož poslední držitel, kněz Soběslav Skála, zemřel v exilu. Dále vypověděl, že vzhledem k nebezpečí na cestách se jeho příbuzní nemohou podílet na podání nového kněze a on se obává, že by mohla uplynout lhůta, která je stanovena k prezentaci.⁷⁰ Zápis z července 1427 o oltáři sv. Ondřeje ve farním kostele Panny Marie v Ústí nad Labem v podobném duchu zmiňuje, že tato lhůta, ve které měli patroni k beneficiu navrhnout „vhodnou osobu“ (což patrně z důvodu víry neučinili) a po jejímž vypršení přešlo patronátní právo na ordináře (tj. olomouckého biskupa Jana Železného), je v souladu s výnosem čtvrtého lateránského koncilu (1215).⁷¹ V konfirmačním zápise z listopadu 1431 ohledně oltáře svatých Jana a Matěje v pražské katedrále se lze dočíst, že tato lhůta činila tři měsíce.⁷²

Zdá se však, že za určitých podmínek bylo možné podací právo odebrat také jiným způsobem než vyčkáním na nedodržení výše uvedené tříměsíční lhůty. Pokud se o patronát dělilo více osob, z nichž některé se v náboženské válce postavily na husitskou stranu, generální vikáři mohli těmto osobám jejich část patronátního práva odebrat. Takový postup dokládá zápis k oltáři v kostele sv. Jiljí v Praze z prosince 1428, podle kterého bylo patronátní právo k tomuto beneficiu částečně přeneseno na ordináře kvůli „nehodnosti“ jeho držitelů.⁷³ Za podobných podmínek bylo možné přenést podací právo také na krále, o čemž svědčí zápis týkající se oltáře sv. Doroty v litoměřickém farním kostele Všech svatých z května 1431. Tehdy byla přijata prezentace krále Zikmunda, protože (původní) patroni „propadli prokleté herezi“.⁷⁴

70) Tamtéž, s. 26: *Quod veniens ad nostri presentiam Albertus Camerer, civis Maioris civit. Prag., assensens se patronum eccl. parochialis S. Nicolai in Foro pullorum Maioris civit. Prag. exposuit, quod ad ipsius noticiam est deductum, qualiter magister Sobyseus Skala, dicte eccl. S. Nicolai rector, nuper in exilio constitutus diem suum clausit extremum; cum autem dicte eccl. presentacio ad ipsum et ad nonnullos ipsius consaguineos spectare dinoscitur, dictique consaguinei propter discrimina et viarum pericula et ex aliis causis de facili non possint haberi ad tractandum de presentando rectore futuro ad ecclesiam antedictam instituendo, prefatus Albertus timens, ne tempus iuris ad presentandum transeat, de consilio nonnullorum amicorum et fautorum suorum ad eccl. antedictam d[ominum] [...] suo et suorum consaguineorum nomine duxit presentandum, petens ipsum ad eccl. antedictam institui.*

71) Tamtéž, s. 131: *ex iure iuxta statuta Lateranensis concilii ad ipsum d. cardinalem tamquam ordinarium devoluto ex eo, quod patroni ipsius altaris infra tempus debitum a iure statutum personam ydoneam instituendam ad ipsum altare presentare non curaverunt, prout in litteris ipsius d. cardinalis plenius continetur...*

72) Tamtéž, s. 162: *Noveritis, quod ad nostram est nuper non tribus mensibus elapsis deductum noticiam, qualiter dudum altare [...] per mortem [...] vacare dinoscitur, ad quod patroni, quorum interest, tempore debito personam ydoneam presentare non curaverunt, et ob hoc iuxta statuta Lateranensis concilii collacio dicti altaris ad ordinarium iure disponente est devoluta.*

73) Tamtéž, s. 144: *ad present[acionem] d. Stephani de Benatek, plebani eccl[esie] colleg[iate] S. Egidii in Maiori civitate Prag[ens], et ex iure prefati d. nostri cardinalis ad ipsum ut ordinarium dicte eccl. Prag. propter aliorum patronorum hac vice inhabilitatem devoluto...*

74) Tamtéž, s. 173: *ad present. d. Sigismundi regis ex eo, quod patroni altaris infrascripti lapsi sunt in heresim condempnatam...*

Vzhledem k tomu, že výměna listin spojených s obsazením benefícia byla limitována bezpečnostní situací a probíhala velmi často pomocí posílů a zmocněnců (prokurátorů) při žitavské konzistoři, není překvapivé, že se v konfirmačních knihách z husitského období objevují skupiny zápisů, které byly pořízeny v jeden den a týkají se jednoho regionu či jednoho patrona. Patrně je tedy přinesl najednou jeden posel. Takové případy se objevují relativně rovnoměrně po celou dobu vedení konfirmačních knih, po bezprostředním skončení válečných událostí (1434–1436) je jich přirozeně více. Většinou se tyto skupiny skládají ze tří až pěti konfirmačních zápisů, ojediněle však lze nalézt ještě početnější.

Rozbor konfirmačních skupin ukázal, že tyto doklady mají jistý potenciál pro zjišťování pravděpodobného pobytu některých domácích exulantů, zejména z řad řeholního kléru. Skupina tří konfirmací z 30. ledna 1423, jejichž společným exekutorem byl plebán v Plzni, naznačuje, že se zde patrně nacházeli také patroni všech tří beneficí – kladrubský opat Martin, pražský měšťan Albert Čotr a dva měšťané z Klatov (Mikuláš Mika a Petr).⁷⁵ Stejně tak na Plzeň coby rezidenční nebo přinejmenším komunikační centrum katolíků ukazuje i skupina šesti konfirmací z 4. března 1423, z nichž tři byly opět exekvovány plzeňským plebánem. Mezi patrony figurují plaský a ostrovský opat, jejichž pobyt v Plzni je pravděpodobný.⁷⁶ Mezi dvěma konfirmacemi z 10. března 1425, ve kterých jako patron figuroval Jan starší z Michalovic na Bezděze, se nachází konfirmace ke kostelu v Chlumíně, jehož patronem byl opat břevnovského kláštera. Místo exilu tohoto duchovního z jiných pramenů neznáme, nicméně uvedené konfirmace naznačují, že někdo z konventu se v této době patrně mohl nacházet na Bezděze.⁷⁷ Další plzeňská skupina pěti konfirmací ze 17. dubna 1425 obsahuje i prezentaci plaského opata Arnolda a zvyšuje tak pravděpodobnost jeho pobytu v tomto městě.⁷⁸ Ke dvěma prezentacím johanitů ze Strakonice (konfirmace zapsány 6. srpna 1425) se přidala i jedna provedená děkanem kolegiátního kostela v Týnu nad Vltavou, a je tedy možné, že i on sám se nacházel ve Strakonících.⁷⁹ Další plzeňská skupina z 9. září 1429 naznačuje, že se zde mohl nacházet i opat kláštera v Postoloprtech.⁸⁰ Skupinka z 23. srpna 1434 obsahuje jednu prezentaci z jižních Čech (opat milevský) a dvě z Teplé. Evokuje tak cestu posla z jihu, který snad po cestě při zastávce v Teplé (či v Plzni) přijal ještě dvě další prezentační listiny.⁸¹ Mistr křižovnického špitálu Pod řetězem Erasmus se podle skupiny z 26. října 1434 nacházel na Lokti či v Chebu. Spolu s ním zaslal prezentace i Kašpar Šlik.⁸² Skupina šesti zápisů z 18. prosince 1434, týkajících se plzeňského regionu, obsahuje i prezentace opatů tepelského a kladrubského a abatyšě sv. Jiří na Pražském hradě. Posledně jmenovaná se tak

75) Tamtéž, s. 29.

76) Tamtéž, s. 30.

77) Tamtéž, s. 94.

78) Tamtéž, s. 98–99.

79) Tamtéž, s. 104.

80) Tamtéž, s. 119.

81) Tamtéž, s. 230.

82) Tamtéž, s. 235.

mohla rovněž zdržovat v Plzni.⁸³ Nejpočetnější skupina ke dni 27. května 1435 čítá osm zápisů z jižních Čech (Český Krumlov, Hluboká, České Budějovice) a dvěma prezentacemi v ní figuruje také zlatokorunský opat Rudiger.⁸⁴ Poslední větší skupina v konfirmačních knihách nese datum 10. července 1436 a týká se téhož regionu. Svou prezentací v ní louňovický probošt Jan naznačuje, kde snad v domácím exilu pobýval on.⁸⁵

Jak již bylo zmíněno v úvodu studie, husitologie do nedávné doby používala osmou až desátou konfirmační knihu v zásadě jako klíč pro určování vyznání české šlechty za husitských válek. Pokud osoba prezentovala u žitavské konzistoře, byla považována za katolíka a potažmo straníka krále Zikmunda, jelikož konzistorf po klericích již od jara 1417 vyžadovala přísahu věrnosti katolické církvi. Obecně se mělo za to, že by generální vikáři nemohli spolupracovat s patrony utrakvistického vyznání, kteří by podle principu *cuius regio, eius religio* měli na svém panství upřednostňovat utrakvistické kněží. V nedávné době však Robert Novotný podrobil tento přístup revizi a upozornil na fakt, že vztah mezi výskytem jména patrona v LC, jeho vyznáním a politickou orientací není ani zdaleka jednoznačný.⁸⁶

Zjištění reálného stavu analýzou LC je komplikováno několika skutečnostmi. V LC nemusí být (a pravděpodobně nejsou) zapsány všechny proběhlé konfirmace. Generální vikáři nemuseli ve všech případech uplatňovat stejná kritéria přijetí prezentace a vydání konfirmace. Patroni mohli svou náboženskou i politickou orientaci z pragmatických důvodů měnit či skrývat, a jejich výskyt v LC tak může zachycovat pouze dočasnou výchylku od dlouhodobého stavu. Situace celkově nemusela být ve všech případech tak jednoznačně polarizována mezi husitství a katolictví, jak líčila starší historiografie, ale významného vlivu mohly nabývat (a jak R. Novotný dokázal, také mnohdy nabývaly) i jiné, například sociální, příbuzenské či regionální aspekty.⁸⁷

V osmé až desáté konfirmační knize se nachází 1151 konfirmačních zápisů. Z toho šlechta prezentovala nebo se podílela na prezentaci v 670 případech. Jen malá část tohoto souboru zápisů však může pomoci vyvrátit výše zpochybněné teze, neboť pro ověření patronovy politické orientace je nutné shromáždit prameny, které by to umožňovaly. Takové možnosti poskytují pouze případy šlechticů, kteří byli za husitských válek natolik politicky a vojensky aktivní, aby se o tom dochovaly početnější zmínky. Dále je ovšem nutné vyřadit také osoby jasné a trvalé katolické orientace, jako například Oldřicha z Rožmberka (po zřeknutí se kalicha v červnu 1420) či Jana st. z Michalovic na Bezdězu, protože jejich příklady nepomohou objasnit otázku možného výskytu husitů coby patronů v LC. Výběr vhodných příkladů se proto omezil na následující osoby:

83) Tamtéž, s. 238.

84) Tamtéž, s. 247–248.

85) Tamtéž, s. 260–261.

86) Robert NOVOTNÝ, *Die Konfessionalität des Böhmisches und Mährischen Adels in der Zeit der Regierung Sigismunds von Luxemburg*, in: Kaiser Sigismund (1368–1437). Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen, edd. Karel Hruza – Alexandra Kaar, Wien 2012, s. 57–74, zde s. 64, 66.

87) Tamtéž, s. 60.

Jan Chudoba z Vartenberka na Ralsku stál při straně krále Zikmunda až do roku 1427.⁸⁸ V dubnu tohoto roku již kolovaly informace o jeho možném přestupu na husitskou stranu, avšak byly ještě zpochybňovány.⁸⁹ V říjnu téhož roku však již tato informace byla brána jako fakt.⁹⁰ Záhy to Jan potvrdil svou účastí na obležení Kolína (listopad 1427) a na výpravě do Slezska (duben 1428).⁹¹ Z října 1429 se dochovala zpráva, podle které po boku husitského hejtmana Jana Kolůcha z Vesce ohrožoval majetky Šestiměstí.⁹² Tento stav poznání koresponduje s výskytem jeho jména v LC. V průběhu let 1422–1427 prezentoval u žitavské konzistoře desetkrát, přičemž poslední zápis nese datum 10. června 1427.⁹³

S Janovými osudy souvisí také kariéra Václava Warworta z Liběšic. Ten byl v letech 1396–1427 farářem v Jablonci na Janově patronátu a zároveň také představeným špitálu v Mimoni. Svě dosavadní působiště však musel opustit – 13. června 1427 Václav před generálními vikáři v Žitavě rezignoval na jablonecké beneficium a titulárně obdržel faru v Plazech poblíž Mladé Boleslavi. Na neznámém místě pak patrně vyčkával na uvolnění některého z beneficií na katolické půdě. Po šesti letech obdržel faru v Oseku poblíž Sobotky. Ta se nacházela v jádru državy Mikuláše Zajíce z Házmburka na Kosti, který stál pevně na katolické straně a na jehož panství se z obav před husity uchýlilo více katolických kněží.⁹⁴ Otázkou zůstává, zda se kněz Václav vzdal svého působiště dobrovolně ze strachu ze silící přítomnosti husitů v regionu, či k tomu byl patronem Janem donucen. V prvním případě by však nedávalo příliš smysl měnit faru ohroženou za faru nepřístupnou – ze svého působiště se mohl v době ohrožení dočasně stáhnout, nebo odejít do exilu – a je proto pravděpodobné, že Jan Chudoba poté, co přestoupil na husitskou stranu, byl nucen vypudit katolického kněze, jenž odmítl konvertovat. Z tohoto příkladu vyplývá, že po změně politické orientace (která snad byla doprovázena i změnou konfese) ve prospěch husitů se patron v konfirmačních knihách přestal vyskytovat.

Aleš Škopek z Dubé na Ústěku se na počátku válek pohyboval v okruhu podporovatelů krále Zikmunda. Dne 17. listopadu 1419 se spolu s dalšími převážně

88) Ondřej VODIČKA, *Jan Chudoba z Vartenberka na Ralsku. Pokus o portrét severočeského pána husitské doby*, Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 20, 2011, s. 11–36.

89) *Urkundliche Beiträge* I, s. 497, č. 434; CDLS II/1. 1419–1428, ed. Richard JECHT, Görlitz 1896–1899, s. 412.

90) CDLS II/1, s. 399.

91) Tamtéž, s. 477–478, 506.

92) CDLS II/2. 1429–1437, ed. Richard JECHT, Görlitz 1900–1903, s. 62.

93) LC VIII–X, s. 9 (1422; 2x), 19 (1422), 82 (1424), 84 (1424), 89 (1425), 91 (1425), 110 (1425), 114 (1426), 129 (1427).

94) Nástup na jabloneckou faru: LC V. *Annus 1390*, ed. František Antonín TINGL, Pragae 1865, s. 261. Představený špitálu: AJCP VI. 1407–1408, ed. Ferdinand TADRA, Praha 1900, s. 19, č. 81; LE V. 1398–1407, ed. Klement BOROVÝ, Pragae 1889, s. 701, č. 950. Rezignace na tuto faru: APH AMKV, sign. VI-13, fol. 5r: *Dominus Wenceslaus plebanus in Jablonecz, praesentatus ad ecclesiam in Plaz, protestatus est, qualiter ipse paratus est huiusmodi ecclesiam in Jablonecz resignari, postquam fuerit dictam ecclesiam in Plaz pacifice assecutus. Praesentibus dominis Zigmundo canonico Wyssegradense, Francisco plebano in Gablona, Stephano plebano de Benatek et Wenceslao Hochowecz. Zápis v konfirmační knize zmiňuje smrt předchozího plazského faráře Vaňka Chyby a nemožnost bezpečného přístupu ke kostelu, pročež byl exekutorem jmenován plebán v Dubnici u Stráže pod Ralskem, viz LC VIII–X, s. 129. Zisk fary v Oseku u Sobotky tamtéž, s. 193. Viz též O. VODIČKA, *Jan Chudoba*, s. 20–21.*

katolickými pány účastnil uzavření zemských desk a 22. května 1420 se s některými z nich pokusil posílit obranu Pražského hradu.⁹⁵ Na čáslavském sněmu v červnu 1421 i na svatohavelském sněmu v listopadu 1423 však již stál na straně husitů.⁹⁶ Za příklon k husitské straně mu asi roku 1424 jeho hrad Dražice dobyli a vypálili severočeští katolíci páni.⁹⁷ V červnu 1426 bojoval na husitské straně v bitvě u Ústí nad Labem.⁹⁸ Jeho jméno se vyskytuje také v aktech říšského sněmu v Norimberku v únoru 1430 mezi těmi husitskými pány, kterým měl být vydán glejt pro jednání.⁹⁹ Byl přítomen také na svatomartinském sněmu v Praze v listopadu 1433.¹⁰⁰ Jeho výskyt v konfirmačních knihách však s těmito informacemi nekoresponduje. U žitavské konzistoře prezentoval v letech 1422, 1423 (dvakrát), 1425 a 1433.¹⁰¹ V posledním případě se dokonce jednalo pouze o titulární konfirmaci k nepřístupným Čelákovcům. Z tohoto příkladu vyplývá, že po změně politické orientace (která nemusela nutně být doprovázena změnou konfese) ve prospěch husitů se patron v konfirmačních knihách nepřestal vyskytovat.

Zikmund Děčinský z Vartenberka na Děčíně stál zpočátku na straně krále Zikmunda. V letech 1420–1424 obdržel od krále pět zástavních listů.¹⁰² Další komunikace s panovníkem následovala pravděpodobně až při sjednávání příměří ve vartenbersko-lužické válce v říjnu a listopadu 1436.¹⁰³ V roce 1426 údajně přestoupil na stranu husitů, ačkoliv o tom patrně nejsou žádné pramenné doklady.¹⁰⁴ Krátce nato mu Míšeňští postoupili hrad Blansko, což posiluje pochyby o jeho údajném přestupu na husitskou stranu.¹⁰⁵ V roce 1427 byl jmenován ve společnosti kacířů, nicméně sám za kacíře nebyl přímo označen, jak bylo někdy mylně interpretováno.¹⁰⁶

95) Uzavření desk: AČ III, s. 309, č. 180. Obrana Pražského hradu: *Vavřince z Březové Kronika husitská*, ed. Jaroslav GOLL, in: FRB V, ed. Josef Emler, Praha 1893, s. 327–534, zde s. 372. *Kronika starého kolegiata Pražského*, ed. Josef EMLER, in: FRB VII, ed. Josef Emler, Praha [s.d.], s. 25–47, zde s. 26.

96) Čáslavský sněm: AČ III, s. 226–230, č. 24, zde s. 227–228. Svatohavelský sněm: Tamtéž, s. 240–245, č. 31, zde s. 240; tamtéž, s. 496, č. 233.

97) Tuto událost zmiňuje Zdeněk BERAN, *Poslední páni z Michalovic. Jan IV. († 1435/1436) a Jindřich II. († 1468)*, České Budějovice 2010, s. 30.

98) August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého X. Boleslavsko*, Praha 21932, s. 238.

99) *Deutsche Reichstagsakten* (dále DRTA) IX. 1427–1431, ed. Dietrich KERLER, Gotha 1887, s. 403, č. 313.

100) AČ III, s. 415, č. 6.

101) LC VIII–X, s. 19, 28 (2x), 95, 190.

102) První list (1420): AČ I, ed. František PALACKÝ, Praha 1840, s. 546, č. 272; *Zbytky register*, s. 140, č. 982; *Regesta Imperii* (dále RI) XI/1. 1410–1424, ed. Wilhelm ALTMANN, Innsbruck 1896–1897, č. 4141.

Druhý list (1420): AČ I, s. 545, č. 268; *Zbytky register*, s. 141, č. 988; RI XI/1, č. 4211. Třetí list (1422): AČ I, s. 545, č. 270; *Zbytky register*, s. 125, č. 890; RI XI/1, č. 5407. Čtvrtý list (1424): AČ I, s. 545, č. 269; *Zbytky register*, s. 126, č. 897; RI XI/1, č. 5829. Pátý list (1424): AČ I, s. 545–546, č. 271; *Zbytky register*, s. 126, č. 898; RI XI/1, č. 5828.

103) *Zbytky register*, s. 211, č. 1544; AČ VI, ed. František PALACKÝ, Praha 1872, s. 493, č. 46.

104) František KAVKA, *Strana Zikmundova v husitské revoluci*, disertační práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 1948, s. 109, č. 251, se odkazuje na Zacharias THEOBALD, *Husitenkrieg*, Wittemberg 1609, s. 324 (odkaz chybně na s. 239, zde se však tato informace nenachází).

105) *Kronika Bartoška z Drahonice*, ed. Jaroslav GOLL, in: FRB V, s. 589–624, zde s. 595.

106) CDLS II/1, s. 435. Konkrétně 6. 6. 1427 nabídl Hynek Berka z Dubé na Honštejně svou pomoc saským vévodům proti kacířům, Zikmundovi Děčinskému z Vartenberka a jejich komplicům. F. KAVKA, *Strana Zikmundova*, s. 109, č. 251.

V roce 1431 pak měl bojovat po boku husitů proti křižákům, nicméně patrně se choval velmi pasivně a husité si navzájem stěžovali, že je to odpadlík a neprojevuje dostatek iniciativy v boji.¹⁰⁷ Je tedy třeba zvážit možnost, že navzdory tvrzení starší historiografie si Zikmund Děčinský zachoval katolickou víru a s husity byl v určitých obdobích pouze v pragmatickém politickém spojení. S touto domněnkou koresponduje také jeho výskyt v konfirmačních knihách. Zikmund z Vartenberka či jeho manželka Markéta z Kekeřic (dvakrát) totiž u žitavské konzistoře prezentovali kněze po celou dobu husitských válek, konkrétně v letech 1421, 1422 (tříkrát), 1424, 1425 (dvakrát), 1426 (dvakrát), 1427 (dvakrát), 1428, 1429 (dvakrát), 1434 (dvakrát) a 1436.¹⁰⁸ Namísto je otázka, zda alespoň v období let 1429–1434 nedošlo ke zprůtrhání vazeb s žitavskou konzistoří. Analýza (dis)kontinuity jednotlivých zápisů však tuto možnost vyvrací. Konfirmační zápisy k Valtířovu (1422 a 1434) a ke Svádovu (1418, 1426 a 1434) totiž vykazují kontinuitu – jinými slovy, vyhánění katolických kněží při změně politické orientace patrona zde patrně neproběhlo. Z tohoto příkladu vyplývá, že při (dočasně) změně politické orientace (která nemusela nutně být doprovázena změnou konfese) ve prospěch husitů se patron v konfirmačních knihách nepřestal vyskytovat.

Aleš Holický ze Šternberka byl od počátku husitské revoluce přívržencem a rádčem krále Zikmunda, jímž byl na jaře 1420 jmenován hradeckým hejtmanem.¹⁰⁹ Na podzim téhož roku mu král zapsal majetky a berní opatovického kláštera,¹¹⁰ v březnu 1421 město Slavkov.¹¹¹ V roce 1422 se Aleš podílel na obraně Karlštejna a zúčastnil se říšského sněmu v Norimberku,¹¹² za 14 400 zlatých se králem nechal najmout k denní válce proti husitům.¹¹³ Jako králův vyslanec byl přítomen na sněmu čáslavském i svatohavelském.¹¹⁴ V roce 1422 zastavil Zikmund Alešovi hrad Týřov a posléze mu na Křivoklátu, Týřově a Slavkově zapsal další částky.¹¹⁵ Patrně v listopadu 1424 přestoupil na husitskou stranu, což zřejmě zahrnovalo i změnu vlastního vyznání.¹¹⁶ Motivem k tomuto kroku snad byla snaha získat poručnictví nad majetky po Petru Konopištském.¹¹⁷ Avšak již 29. dubna 1425 Aleš spolu s Hanušem z Kolovrat dobyli Nižbor.¹¹⁸ V letech 1425 a 1426 mu král zapsal nové

107) *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges II. Von den Jahren 1429–1436*, Prag 1873, s. 235, č. 757.

108) LC VIII–X, s. 4, 10, 15, 22, 87, 90, 101, 116, 121, 129, 133, 142, 147, 153, 231, 234, 260.

109) *Eberhard Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, ed. Wilhelm ALTMANN, Berlin 1893, s. 109, 133.

110) *Zbytky rejstřík*, s. 127, č. 906; s. 155–156, č. 1091.

111) *Tamtéž*, s. 162, č. 1157.

112) *Přídavek kroniky Bartoška z Drahonice*, ed. Jaroslav GOLL, in: FRB V, s. 625–628, zde s. 626; *Windeckes Denkwürdigkeiten*, s. 158; DRTA VIII. 1421–1426, ed. Dietrich KERLER, Gotha 1883, s. 223.

113) *Zbytky rejstřík*, s. 125, č. 883.

114) *Vavřince z Březové Kronika husitská*, s. 488; AČ III, s. 240–245, č. 31 (český zápis ze svatohavelského sněmu); CDLS II/1, s. 168–178 (německá verze zápisu).

115) *Zbytky rejstřík*, s. 119, č. 835 (zástava Týřova); *tamtéž*, s. 125, č. 882; s. 171, č. 1234; s. 121, č. 852.

116) AČ I, s. 151–152, č. 15. List nemá datovací formulí, uvedenou dataci Alešova přistoupení ke kalichu odvodil F. KAVKA, *Strana Zikmundova*, s. 97, č. 154. Srov. též F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce III*, s. 162 a pozn. 309.

117) AČ I, s. 152–153, č. 16. Listinu dosvědčují katoličtí páni včetně Oldřicha z Rožmberka.

118) *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 593.

sumy na jeho zástavních panstvích.¹¹⁹ V roce 1427 mu Míšeňští předali Žlutice.¹²⁰ V téže roce se Aleš podílel na uzavření úmluvy mezi katolíky a husity, na jejímž základě byl svolán společný sjezd obou stran na hrad Žebrák.¹²¹ Dne 6. února 1432 mu norimberská městská rada děkovala za informace o pohybu husitů.¹²² Patrně v průběhu roku 1432 údajně opět přestoupil na stranu kališníků, k 1. lednu 1433 již bývá historiografií řazen mezi husity.¹²³ V řadách panské jednoty bojoval u Lipan, Řisut a Ostromeče.¹²⁴ Patřil poté ke spojencům krále Zikmunda, z jehož rukou získal potvrzení zástav a v roce 1436 rovněž úřad nejvyššího komorníka.¹²⁵ U žitavské konzistoře prezentoval kněží v letech 1422, 1423 (dvakrát), 1425 a 1426 (dvakrát).¹²⁶ K žádné lokalitě však v době husitských válek neprezentoval dvakrát, a není proto možné zjistit případnou kontinuitu zápisů, která by prozradila, zda po svém přestupu k utrakvistu v roce 1424 dosadil ke kostelům na svém panství husitské kněží. Z tohoto příkladu vyplývá, že po změně politické orientace a konfese ve prospěch husitů patron v konfirmačních knihách přestal vystupovat.

Hanuš z Kolovrat na Žebráku byl rovněž Zikmundovým straníkem od počátku revoluce. Na podzim 1420 byl odměněn zápisem vsí kláštera Plasy.¹²⁷ V roce 1421 se účastnil bojů landfrýdu proti husitům.¹²⁸ Spolu s bratrem Bedřichem obdržel v průběhu dvacátých let královské hrady Žebrák a Točnick.¹²⁹ Dne 29. dubna 1425 Hanuš spolu s Alešem Holickým dobyl Nižbor.¹³⁰ V červenci téhož roku se s bratrem Bedřichem zavázal k vojenské službě proti nepřítelům krále Zikmunda Lucemburského.¹³¹ Nedlouho poté ale zaujal přední místo mezi českými katolickými šlechtici, kteří někdy po sv. Havlu (16. října) 1425 uzavřeli roční příměří se Zikmundem Korybutovičem a stranou pod obojí.¹³² O dva roky později se účastnil jednání na Žebráku,¹³³ v listopadu 1429 je doložen na schůzce v Bratislavě.¹³⁴ Krátce po 20. červenci 1430 však při obležení svého hradu Libštejna přešel na kališnickou stranu a král

119) *Zbytky register*, s. 125, č. 880; s. 175, č. 1261.

120) *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 596.

121) AČ III, s. 264–267, č. 39.

122) *Urkundliche Beiträge* II, s. 267, č. 788.

123) Např. Petr ČORNEJ, *Lipanská křižovatka. Příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy*, Praha 1992, s. 40–42.

124) *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 614–616.

125) *Zbytky register*, s. 146, č. 1034; nově Slavkov: AČ VII, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1887, s. 579–580, č. 26. Jako nejvyšší komorník je Aleš dosvědčen k počátku roku 1437: AČ II, s. 380, č. 152; *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 619–620.

126) LC VIII–X, s. 27, 28, 55, 102, 115, 123.

127) *Zbytky register*, s. 135, č. 954; s. 157, č. 1103.

128) *Přídavek kroniky Bartoška z Drahonice*, s. 625–627.

129) *Zbytky register*, s. 204, č. 1492 (zápis je kladen k roku 1437, ale v AČ III, s. 254, č. 35, je Hanušova držba Žebráka i Točnicku doložena už k roku 1425). V roce 1461 vyplatil oba hrady král Jiří z Poděbrad a zapsal je svým synům: AČ XV, ed. Josef KALOUSEK, Praha 1896, s. 237–238, č. 123; *Zbytky register*, s. 247, č. 1743.

130) *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 593.

131) *Zbytky register*, s. 174, č. 1251.

132) AČ III, s. 254–256, č. 35.

133) AČ III, s. 264–267, č. 39.

134) *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 599.

13. října 1430 zrušil zástavu plaských majetků.¹³⁵ Spolu s bratrem Bedřichem se podíleli na jednom z obležení Plzně,¹³⁶ účastnili se tažení do Slezska a Uher po boku táborů a sirotků,¹³⁷ a v dubnu 1432 jej karlíštejnská posádka přepadla a zajala na cestě do Prahy.¹³⁸ V roce 1433 se účastnil svatomartinského sněmu a přidal se k panské jednotě.¹³⁹ Poté následovala další řada zápisů od císaře Zikmunda (1435–1437).¹⁴⁰ Můžeme jen hádat, kdy Hanuš přestoupil zpět na katolickou stranu a zda to mělo pouze politický, nebo i konfesní rozměr. Patrně se tak stalo někdy v letech 1434–1435, a není proto možné určit, jak s tímto výčtem koresponduje jeho výskyt v konfirmačních knihách. Snad to ale vzhledem k srpnovému datu prezentace z roku 1434 mohlo souviset s výsledkem bitvy u Lipan. U žitavské konzistoře prezentoval v letech 1430 (1. července), 1434 (25. srpna), 1435 a 1436.¹⁴¹ Z tohoto příkladu tedy s jistotou nelze rozhodnout, zda měla změna politické orientace (která nemusela nutně být doprovázena změnou konfese) vliv na patronův výskyt v konfirmačních knihách.

Hynek Krušina z Lichtenburka na Kumburku byl stoupencem umírněného utrakvismu. Při vzniku orebského bratrstva byl zvolen jeho velitelem,¹⁴² v době obrany Prahy před vojsky kruciáty se v květnu 1420 stal vrchním hejtmanem.¹⁴³ Účastnil se bitvy pod Vyšehradem a velkého tažení husitů do východních Čech na jaře 1421.¹⁴⁴ Za utrakvistickou stranu byl také přítomen na čáslavském a svatohavelském sněmu.¹⁴⁵ V létě 1426 však spolupracoval se Zikmundovými straníky Půtou z Častolovic a Janem Městeckým z Opočna a v roce 1427 komunikoval se Šestiměstím.¹⁴⁶ Postupně se začal sblížovat s králem Zikmundem, od kterého dostal v květnu 1429 do zástavy hrad Bradlec.¹⁴⁷ S těmito informacemi koresponduje i jeho výskyt

135) Tamtéž, s. 602, 604. Listinu vydal Stanislav BARTA, *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na církevní statky (1420–1437)*, Praha 2016, s. 253–254, příloha č. 7. Regest: *Zbytky register*, s. 178, č. 1286.

136) *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 604.

137) Tamtéž, s. 605–606.

138) Tamtéž, s. 607, 626.

139) AČ III, s. 415, č. 6.

140) *Zbytky register*, s. 182, č. 1316 (list je datován v *Prešpurce 1438 neděli před hodem sv. Michala*, vydavatel emenduje na 25. 9. 1435); s. 205, č. 1497–1498 (4. 10. 1437); s. 207, č. 1519–1520 (11. 11. 1437); s. 219–220, č. 1617 (odjinud neznámo); srov. *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 617–618.

141) LC VIII–X, s. 158, 230, 250, 259.

142) Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 257.

143) *Vavřince z Březové Kronika husitská*, s. 365.

144) Tamtéž, s. 432, 478–483.

145) AČ III, s. 226–230, č. 24 (zápis z čáslavského sněmu); *Windeckes Denkwürdigkeiten*, s. 181; AČ III, s. 240–245, č. 31 (zápis ze sněmu svatohavelského).

146) *Urkundliche Beiträge* I, s. 464–465, č. 409; CDLS II/1, s. 476–477.

147) AČ III, s. 501, č. 262; RI XI/2. *1424–1437*, ed. Wilhelm ALTMANN, Innsbruck 1897–1900, č. 7277; Národní archiv (Praha), DD 23, pag. 47–48. Hrad Bradlec spolu s dalšími statky koupila na počátku 15. století za vlastní prostředky královna Žofie Bavorská, viz Božena KOPÍČKOVÁ, *Věnná města a jiné majetky českých královen ve 14. a 15. století*, in: *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka, Praha 2015, s. 97–108, zde s. 105. Ke koupi došlo patrně v roce 1409, kdy ji král Václav IV. také potvrdil. Viz TÁŽ, *Mnichovský fascikl č. 543. Korespondence královny Žofie z období březen 1422 – prosinec 1427. Dodatky ke studii F. M. Bartoše*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 8, 2001, s. 121–138, zde s. 124, č. 3.

v LC, podle nichž u žitavské konzistoře prezentoval kněze v letech 1429, 1434, 1435 a 1436 (dvakrát).¹⁴⁸ Z tohoto příkladu vyplývá, že po změně politické orientace (která nemusela nutně být doprovázena změnou konfese) ve prospěch krále Zikmunda patron v konfirmačních knihách začal vystupovat.

Jan Městecký z Opočna spolu s Otou mladším z Bergova na Troskách přepadl 1. listopadu 1415 klášter v Opatovicích a nějakou dobu jej proti králově vůli držel.¹⁴⁹ Později mu však byl tento skutek prominut a za intervence krále Zikmunda byl pořádek v klášteře obnoven.¹⁵⁰ V husitských válkách bojoval zpočátku na královské straně, jen na jaře 1421 byl přechodně donucen spolupracovat s husity. V roce 1424 byl v bitvě u Skalice zajat a o rok později táborité dobyli značnou část jeho panství. Podílel se jak na různých příměřích s husity, tak zároveň i na protihusitských spolicích. Dne 6. září 1427 vyslal své muže spolu s katolickými a umírněnými husitskými pány k neúspěšnému pokusu o převrat v Praze.¹⁵¹ Až v letech 1430–1431 (pravděpodobně pod tlakem okolností) nepříliš ochotně spolupracoval s tábority, 21. srpna 1430 se účastnil jejich dobývání města Otmuchów.¹⁵² Zemřel pravděpodobně v období mezi 18. srpnem 1431 a 11. prosincem 1432.¹⁵³ I přes své prokazatelné spojenectví s radikálními husity v závěru života prezentoval 21. dubna 1431 kněze ke kostelu v Markovicích.¹⁵⁴ Z tohoto příkladu vyplývá, že po změně politické orientace (která nemusela nutně být doprovázena změnou konfese) ve prospěch husitů se patron v konfirmačních knihách nepřestal vyskytovat.

Závěrem lze konstatovat, že církevní organizace pražské diecéze byla za husitských válek do značné míry dezintegroována a víceméně normálně fungovala pouze v převážně katolických regionech, především na západě, severozápadě a severu Čech, v Horní Lužici a v Kladsku. Nebylo výjimkou, že klérus a patroni z jiných – obzvláště pohraničních – regionů se obraceli ve věcech církevní správy na centra v jiných diecézích (např. jihozápadní Čechy na Řezno, jihovýchodní Čechy na Olomouc). I v těch regionech, jež byly z Žitavy dostupné, však musela správa pružně reagovat na momentální vojenskou a bezpečnostní situaci, jelikož zejména ve druhé půli válečného období ji i zde husitská tažení nabourávala. Vedle problematiky přístupnosti a zachování jednotlivých beneficí byla pro ni největším omezením nebezpečí při pohybu na cestách – tzv. *discrimina viarum*. Poslové se na nebezpečnou cestu vypravovali jen příležitostně, a vzdálenější oblasti tak s žitavským centrem komunikovaly spíše nárazově. Extrémní podmínky vyžadovaly mnohé úpravy, zrychlení, zjednodušení, improvizace a dočasná odchýlení od poměrně striktních

148) LC VIII–X, s. 153, 224, 240, 259 (2x).

149) MVB VII/1, s. 35, č. 72.

150) AČ I, s. 197–198, č. 12; MVB VII/1, s. 35, č. 72.

151) Martin ŠANDERA, *Páni z Dobrušky a z Opočna. Kolonizátoři, dvořané a válečníci*, České Budějovice 2007, s. 70–120.

152) *Kronika Bartoška z Drahonice*, s. 603; *Urkundliche Beiträge II*, s. 234–235, č. 757; M. ŠANDERA, *Páni z Dobrušky a z Opočna*, s. 121–122.

153) AČ III, s. 503, č. 273; M. ŠANDERA, *Páni z Dobrušky a z Opočna*, s. 124.

154) LC VIII–X, s. 172.

pravidel chodu církevní správy dodržovaných do té doby. Důležitou součástí jejího fungování se namísto šablonovitého jednání stávaly osobní vazby a jednání skrze důvěryhodné prostředníky.

Typickým znakem obsazování beneficií pražské diecéze za husitských válek byla určitá nespolehlivost, nepřesnost a neaktuálnost přeposílaných zpráv. Patroni z řad šlechty vzhledem k bezpečnostní situaci získávali větší vliv na chod samotných beneficií, která byla často mimo „sféru vlivu“ žitavské konzistoře. V některých případech se v jejich rukou soustředily i „konfiskované“ patronáty husity zabraných či zničených beneficií. Všechna rozhodnutí zaznamenaná v žitavských úředních knihách včetně doprovodných informací je proto třeba přijímat kriticky, konfrontovat je s údaji v jiných pramenech a až na základě této komparace hodnotit výpověď daných záznamů o politické, náboženské a mocenské situaci v revolučních Čechách.

Pro určování konfesní a politické příslušnosti české šlechty se osmá až desátá konfirmační kniha ukázaly být problematickým pramenem. Ilustrovalo to sedm relativně dobře dokumentovaných příkladů patronů, kteří v průběhu husitských válek pravděpodobně nebo jistě změnili svou politickou, ne však nutně konfesní orientaci. S politickou orientací však výskyt osoby v konfirmačních knihách korespondoval pouze ve třech případech. V jednom případě to nebylo možné určit a zbývající tři případy ukázaly, že předpokládaný vztah „výskyt v konfirmačních knihách = katolík“, zpochybněný již Robertem Novotným v jeho výše citované studii, s největší pravděpodobností přinejmenším v rovině politicko-mocenské spolupráce skutečně neplatí. Souhlasné případy však zároveň naznačují, že nelze vystačit s pouhým odmítnutím této teze. Považuji za nepravděpodobné, že by žitavská konzistoř byla ochotna konfirmovat utrakvistické kněží.¹⁵⁵ Pak tedy zůstávají tyto možnosti: Katolický patron, spolupracující s husity vojensky či politicky, v Žitavě prezentoval katolické kněží. Husitský patron, jenž na svém panství umožňoval svobodu vyznání, prezentoval katolické kněží.

Výpověď písemností vzešlých z činnosti žitavské konzistoře bezesporu není předloženou studií vyčerpána. V této souvislosti bych rád upozornil na vhodnost těchto pramenů pro (částečně již hotové¹⁵⁶) databázové zpracování, které by vzhledem k možnosti analýzy síťových vazeb mezi figurujícími osobami a institucemi mohlo nabídnout novou, donedávna jen těžko představitelnou rovinu bádání.

155) Dne 10. března 1417 vydala pražská univerzita deklaraci schvalující podávání pod obojí. Katolická konzistoř na to reagovala vymáháním přísahy katolické pravověrnosti od nově potvrzených kněží. Na druhou stranu se i po tomto datu v LC objevují kněží prezentovaní utrakvistou Oldřichem z Rožmberka. V době náboženské války a pobytu konzistoře v exilu (od roku 1420, resp. 1421) se však podle mého názoru možnost udílení výjimek a prezentace utrakvistických kněží rovná zradě věci, za kterou byla válka vedena, a proto ji nepovažuji za možnou. Pro potvrzování kněží pod obojí zde navíc fungovala konzistoř Konráda z Vechty.

156) Zde je třeba připomenout existenci databáze Teritoriální církevní správa, postupně rostoucí pod vedením dr. Blanky Zilynské na půdě Univerzity Karlovy.

SUMMARY

Ut dicitur, lapsus est in heresim condempnatam...,
 or What *Libri confirmationum* Records and What it Doesn't.
 An Analysis of the Confirmation Books from the Prague Diocese
 in 1421–1436

The study analyses the general vicar of Prague's official records while the office was in exile in Zittau in 1421–1436. An examination of the documents showed that the Catholic church was only able to maintain its administration in regions on the fringes of its territory, especially in the north and west. However, even in areas rather easily accessible from Zittau, the performance of acts, especially the confirmation of new holders of benefices, was subservient to the momentary military and security situation. The threat from Hussites and brigands while travelling was a fundamental limitation for communication between Catholic enclaves with their exiled superiors. Messengers would embark only occasionally and distant areas could thus communicate with Zittau only in fits and starts.

The extraordinary conditions demanded many adjustments, accelerations, simplifications, improvisation, and a temporary deviation from the rather strict rules of church administration. Secure locations (walled cities, castles) took on significant importance as did negotiations using messengers and prosecutors. Because of delays and mediation, the official records from Zittau contain unreliable information or it was not up to date for the time. A typical phenomenon for the period are titular confirmations for Catholic priests to inaccessible benefices and transfers of patronage rights from Hussites to Catholics. This practice was the only way to protect benefices occupied or destroyed by the Hussites (at least at the canon law level) and an attempt to lay the theoretical foundations for any future restitution demands.

The analysis further showed the consistory books cannot be used to clearly determine the confessional and political leanings of the Czech nobility as had very often been the case up to now. The records include not just Catholic patrons, but also those operating in the power vacuum between both camps, and even those who clearly cooperated with the Hussites. The Zittau consistory, in light of severe punishments for cooperating with Utraquists, would probably not consent to confirming Hussite priests, but it seems the confirmation of Catholic priests to the patronage of a noble that worked with the rebels was possible.